

Šlechtické testamety v listinné praxi českých zemí do roku 1306*

Nad'a Štachová**

Úvod

Ačkoliv poslední pořízení bylo v minulosti podrobeno důkladným analýzám,¹ nelze si nevšimnout, že nejslabší stránkou dosavadních studií je otázka terminologická. Setkáváme se sice s výzkumy testamentů osob šlechtických,² měšťanských³ i duchovních⁴ za účelem

* Tento příspěvek představuje výstup ze standardního grantového projektu GAP408/10/0363 „Vývoj soukromého práva na území České republiky“.

** Mgr. et Mgr. Nad'a Štachová, Ph.D., Katedra dějin státu a práva, Právnické fakulty Masarykovy univerzity, Brno.

¹ Výběrově odkazujeme na sborník JÍŠOVÁ, K. – DOLEŽALOVÁ, E. (ed.): *Pozdně středověké testamety v českých městech*. Prameny, metodologie a formy využití. Sborník příspěvků z konference uspořádané 30. listopadu 2005 Archivem hlavního města Prahy a Historickým ústavem Akademie věd České republiky. Praha: skriptorium, 2006, kde je na rozsáhlou literaturu domácí i zahraniční upozorňováno ve všech úvodních poznámkách jednotlivých příspěvků. Přehled zahraniční literatury o testametech přináší též HRUBÁ, M.: „*Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle*“. Pozůstalostní praxe a agenda královských měst severozápadních Čech v předbělohorské době. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 2002, s. 23–29.

² Z jednotlivin vybíráme podnětnou studii Jaromíra KINCLA: Dva testamety šlechtice Kojaty, *Acta universitatis Carolinae – Iuridica* 3, 1978, s. 301–320 a nejnověji též příspěvek autorky: K povaze testamentů šlechtické obce ve 12. a 13. století. In Vojáček, L., Tauchen, J., Schelle, K. (ed.): *Proměny soukromého práva*. Sborník příspěvků z konference ke 200. výročí vydání ABGB. Brno: Masarykova univerzita, 2011, s. 36–44; komplexněji problematiku šlechtického testamentu rozebírá (včetně zhodnocení trendů zahraničních) ŠIMŮNEK, R.: Český šlechtický testament pozdního středověku – reálné badatelské téma? (Prolegomena k výzkumnému záměru) In JÍŠOVÁ, K. – DOLEŽALOVÁ, E. (ed.): *Pozdně středověké testamety*, s. 95–115, který si po právu stěžuje na nedostatečný zájem o šlechtický testament v pozdním středověku a raném novověku. Kromě Roberta ŠIMŮNKA se šlechtickými testamety a tematikou s nimi související (ovšem v raném novověku) dlouhodobě zabývá Pavel KRÁL (srv. výběrově, s dalšími odkazy na literaturu): *Mezi životem a smrtí*. Testamety české šlechty v letech 1550 až 1650. České Budějovice: Historický ústav Jihočeské univerzity, 2002; TÝŽ: *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2004; TÝŽ: Kult předků. Paměť a smrt v myšlení české šlechty na počátku novověku. In BŮŽEK, V. – KRÁL, P. (ed.): *Paměť urozenosti*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2007, s. 173–187; TÝŽ: Knihy o dobrém umírání v českém prostředí ve druhé polovině 16. a první půli 17. století. In HOLÝ, M. – MIKULEC, J. (ed.):

studia dějin kulturních, sociálních, hospodářských aj., právní povaze těchto testamentů (či donací na případ smrti) však větší pozornost věnována nebyla. Jistou výjimku představují starší práce právních historiků,⁵ ani oni však nikde definici toho, co zahrnout pod pojem testament, neuvádí, tím spíše, když pro nejstarší období přemyslovské éry jsou prameny terminologicky nejednoznačné. Naši představu o institutu posledního pořízení ztěžuje rovněž fakt, že sekundární literatura opírá svou argumentaci o různorodé prameny zabírající velmi široký časový úsek.⁶

Hlavní úskalí analýz založených na doširoka rozvřené materiálové základně spatřujeme v nedostatečné reflexi vývojových změn, které nutně jednotlivé právní instituty (poslední pořízení nevyjímaje) prodělaly. Tyto změny navíc probíhaly sice paralelně, nicméně s různou dynamikou v jednotlivých vrstvách středověké společnosti.⁷ Jde zejména o odlišnou míru připravenosti toho

Církev a smrt. Institucionalizace smrti v raném novověku. Praha: Historický ústav, 2007, s. 7–22.

³ Srv. sborník citovaný v pozn. 1 a příspěvky z městského prostředí, kde je citována obsáhlá literatura. Měšťanské testamety se totiž stále těší (i pro snadnou dostupnost pramenů) velkému zájmu badatelů.

⁴ Srv. sborník citovaný v pozn. 1 a zejm. příspěvek Petra ELBELA; dále sborník citovaný v pozn. 2 na konci.

⁵ Nejstarší příspěvek pochází od Josefa KALOUSKA: *O staročeském právě dědickém a královském právě odúmrtém na statcích svobodných v Čechách i na Moravě*. Praha: Česká akademie, 1894 (ke zvolené posloupnosti, která je zde rozebírána jen velmi povšechně, s. 12 a 28nn.); další práce jsou pouze přehledové – STIEBER, M.: *Dějiny soukromého práva v střední Evropě*. Nástin. 2. vyd. Praha: vl. nákl., 1930 (zde s. 112–117); RAUSCHER, R.: *Přehled dějin soukromého práva ve střední Evropě*. Bratislava: vl. nákl., 1934 (zde s. 152–155); SATURNÍK, T.: *Přehled dějin soukromého práva ve střední Evropě*. Praha: nákl. vl., 1945 (zde s. 200–206). Větší pozornost problematice dědického práva a zvolené posloupnosti věnoval Rudolf RAUSCHER – viz pozn. 11.

⁶ To je problém většiny prací, které s analogií zachází příliš volně a ve snaze podat ucelený přehled jednotlivých institutů se v jejich výkladu prolíná několik časových rovin, což v důsledku naší představu o fungování dědického práva ve středověku spíše zatemňuje.

⁷ ŠEBÁNEK, J.: Česká listina doby přemyslovské 1. Listina nižších feudálů duchovních, *Sborník archivních prací* (dále jen SAP) 6/1, 1956, s. 136–166; DUŠKOVÁ, S.: Česká listina doby přemyslovské 2. Listina feudálů světských, *SAP* 6/1, 1956, s. 167–211; ŠEBÁNEK, J.: Česká listina doby přemyslovské 3. Listina měst a jejich obyvatel, *SAP* 6/2, 1956, s. 99–160; a zejména pak DUŠKOVÁ, S.: Naše listiny z doby přemyslovské pro nižší světské feudály a otázka šlechtických ar-

kterého prostředí akceptovat římskoprávní prvky odrážející se ve zvolené poslušnosti. Nelze konečně přehlédnout ani fakt, že veškeré informace, z nichž při konstruování paradigmat vycházíme, opíráme o písemné prameny, jejichž stávající podoba je vždy limitována prostředím, v nichž vznikaly. Tento pramenovědný aspekt je kupodivu, až na drobné výjimky,⁸ v předchozích odborných publikacích upozaděn.

Dopusud se marginalizovalo rovněž citlivější posouzení vztahu mezi vlastním právním počinem – promulgací závěti dotyčného zůstavitele, a jeho zlistiněním. Listiny vznikající souběžně s testátorovým posledním pořízením a reflektující plnou vůli jeho jsou spíše výjimečné. Drtivou většinu dochovaných pramenů představují písemnosti, které vznikají až s časovým odstupem po ústním prohlášení testamentu před svědky. Namnoze mají podobu konfirmací dílčích částí zůstavitelovy vůle znějících ve prospěch jednoho (nejčastěji duchovního) nabyvatele. Naopak o řadě testamentů se dozvídáme mimoděk, a to při příležitosti sporů, které se rozhořely mezi zůstavitelovými dědici a duchovními ústavy o část odkázaného majetku. Zmínky o posledním pořízení můžeme nalézt rovněž v listinách, které se jich dotýkají pouze okrajově a nepřímě. Jde o narážky na statky, které byly kdysi uděleny testamentárně a teď v rámci dispozice s nimi je na tuto skutečnost upozorňováno apod.

Shora uvedené problémové okruhy, které jsou spojené s hodnocením posledních pořízení vrcholného středověku a na které jsme pouze letmo upozornili, se pokusíme nazírat z následujících úhlů. Pro posouzení povahy testamentu sehrává zásadní roli prostředí, v němž byla příslušná písemnost vyhotovena, resp. Zjištění, kdo vystupuje jako zůstavitel/dárce a kdo jako dědic/obdarovaný. Je nesporné, že jiný vztah k listině měl šlechtic-zůstavitel a jiný duchovní instituce, která jako potenciální obdarovaný stála za zlistiněním celého právního jednání.⁹ Z prostředí, která připadají do úvahy, jsme se rozhodli sledovat pouze praxi zemské šlechtické obce s tím, že ke komplexnímu zhodnocení posledních pořízení (nikoliv pouze testamentů) do roku 1306 lze dospět teprve analýzou všech dokladů zahrnující jak praxi měst, tak osob stavu duchovního.¹⁰

K základnímu východisku, které ovlivnilo náš přístup k dochovanému materiálu a které je potřeba pod-

chívů, *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* (dále jen SPFFBU) C 3, 1956, s. 56–78.

⁸ BOHÁČEK, M.: Římské právo v listinné praxi českých zemí 12.–15. století, *SAP* 24, 1974, s. 461–486 a TÝŽ: Einflüsse des römischen Rechts in Böhmen und Mähren. In *Ius Romanum medii aevi*, pars V, 11, Mediolani 1975 (poslední pořízení na s. 100–105).

⁹ ŠEBÁNEK, J.: Das Verhältnis zur Urkunde als methodischer Faktor der diplomatischen Arbeit, *SPFFBU* C6, 1959, s. 5–19.

¹⁰ Tuto analýzu si vyhraujeme pro širší studii, která by měla přinést syntetizující pohled ve výše uvedeném smyslu.

trhnout, patří skutečnost, že písemný pramen nelze považovat za objektivní reflexi právní skutečnosti, ale za subjektivně zabarvenou výpověď o této skutečnosti, kterou limituje sama osoba tvůrce (diktátora, notáře apod.) dotčeného pramene s jejím vzděláním, širším intelektuálním či profesním zázemím, které ji profiluje (působnost v kanceláři některého z nejvýznamnějších emitentů listinného materiálu apod.). Notář, který byl konfrontován s praxí zemského práva, mohl uplatnit své znalosti obojího práva pouze a jen do té míry, nakolik mu to dovolovalo jeho vzdělání, dosavadní zkušenosti, preciznost, s níž k sepsání písemnosti přistupoval, lhůta pro vyhotovení takové písemnosti, příp. konkrétní zadání objednatele a celá řada dalších faktorů, jež můžeme na základě dochovaných pramenů poznat jen velmi omezeně. Z toho nutně vyplývá, že pro posouzení míry zastoupení prvků římského či kanonického práva či pro hodnocení daného právního institutu vždy záleží na citlivém vnímání širšího kontextu, v němž ke zlistinění došlo.

Vedle úvah pramenovědných hlavním cílem předložené studie je kategorizace diplomatických pramenů, které spojuje stejná či podobná obsahově-právní podstata, totiž zlistinění posledního pořízení dané osobou-testátora. Na jejím základě lze srovnáním analogických případů vypožorovat eventuelní shodné znaky, které bychom mohli interpretovat jako konstitutivní a příznačné prvky daného typu právního pořízení. Na tyto znaky zaměříme primárně svou pozornost. Vzhledem k omezenému rozsahu předkládaného příspěvku se budeme zabývat pouze nejtýpějšími případy šlechtických testamentů, které budeme sledovat nejen z obsahově-právního hlediska, ale i jako texty formálně odlišné od jednotlivých typů donací na případ smrti.

Revize dosavadních názorů

Z dílčích studií, které se věnují problematice dědic-keho práva a přitom výrazněji reflektují listinný materiál 12. a 13. století, lze v první řadě uvést práci pozdějšího brněnského profesora Rudolfa Rauschera. Ten v rámci Kaprasova semináře vydal v roce 1921 studii pod názvem *O zvolené poslušnosti v českém právu zemském*, která měla být pouze „přípravou ku většímu pojednání o dědic-keho právu českém.“¹¹ V úvodní pasáži Rauscher zmiňuje dvojí druh právních jednání na případ smrti („*donationes post obitum*“). Pro nejstarší období odlišuje darování na případ smrti (odkazy) a darování s výhradou práva užívacího, přičemž tato

¹¹ RAUSCHER, R.: *O zvolené poslušnosti v českém právu zemském*. Praha: nákl. vyd. 1921, s. 3. Větším pojednáním je míněno RAUSCHEROVO: *Dědic-keho právo podle českého práva zemského*. Bratislava: Právnická fakulta University Komenského v Bratislavě, 1922 (zde s. 57 nn.). Texty se od sebe mnoho neliší.

právní jednání nepovažuje za vývojový předstupeň zvolené posloupnosti, nýbrž podotýká, že „*trvaj i ve 14. stol. a svou věcně právní povahou působí na vývoj kšaftu*.“¹² Obě formy pořízení na případ smrti se v pramenech dle Rauschera označují obdobně: jako „*donatio*“, „*legatio*“ či „*collatio*“. Darováními si pořizující zajišťuje spásu duše své, svých příbuzných, předků, manželky a blízkých či odpuštění svých hříchů. Současně Rauscher upozorňuje na nutný souhlas příbuzných s darováním, kteří často k listině připojovali své pečeti. Obsahem zmíněných donací mohly být statky movité, nemovité nebo jakékoliv příjmy zapsané ve prospěch obdarovaného. Zatímco u donací na případ smrti jsou účinky donace vázány na okamžik smrti, u donací s výhradou užívacího práva nabývá obdarovaný právo ihned. Obě právní jednání potom Rauscher hodnotí jako neodvolatelná. Ve stejném smyslu se Rauscher staví také k testamentům, jejichž výskyt uvádí už k roku 1197 s tím, že výrazu testament mohlo být užíváno nejen pro poslední vůli („*ultima voluntas*“), ale i pro listinu jako takovou nebo nadání ve prospěch určitého duchovního ústavu.¹³

Kvalitativně novou etapu studia nastíněné problematiky zahájil profesor pražské právnické fakulty Miroslav Boháček, a to svým příspěvkem o římském právu v listinné praxi českých zemí 12.–15. století.¹⁴ Římsko-právní prvky, které ovlivnily domácí vývoj, sleduje na jednotlivých případech nejen pro daný okruh středověkého právního řádu, ale v jeho rámci také zjišťuje, komu je příslušné jednání určeno, eventuálně kdo na něm je jako strana zainteresován (buď jako příjemce nebo jako vydavatel). Jednou ze skupin právních jednání, kterou Boháček ve svém příspěvku hodnotí, je kategorie posledních pořízení, jež patří k nejstarším v dochovaných listinách z českých zemí. Tato pořízení mají nejčastěji podobu dispozic „*pro anima*“, přičemž příjemcem těchto darování na případ smrti je téměř pravidelně církev. Souběžně s donacemi na případ smrti proniká do listinného materiálu závěru 12. století římskoprávní terminologie a spolu s ní i nový výraz „*testamentum*“. Tyto testamenty, jež jsou v průběhu 13. století obohacovány prostřednictvím kleriků o nové termíny převzaté z kanonického práva, se na konci uvedeného věku objevují i v pořízeních laiků. Zásady, jimiž je ovládán kanonický testament, domácí zemské právo absorbuje pozvolna. Podíl vzdělaných notářů, kteří svým vyjadřováním prosazují některé z římskoprávních prvků do domácích právních vzorů, je však nezpochybnitelný. Kromě odvolatelnosti testamentu a nutnosti dodržet předepsanou formu, jak ji zná kanonické právo, v zemském právu postupem doby zdomácnějí klauzule převzaté z římského práva, které zahrnují

¹² RAUSCHER, R.: *Dědické právo*, s. 60.

¹³ Tamtéž, s. 61.

¹⁴ Viz pozn. 8 (poslednímu pořízení se BOHÁČEK věnuje na s. 480–484).

obraty narážející na právní způsobilost testátora, jeho duševní zdraví či na zvláštní dožadání svědků. Formu kanonického testamentu napodobuje i právo městské, které kromě svědků zná i vykonavatele závěti. Závěr, k němuž Boháček dospívá, je možno shrnout takto. Ačkoliv testamenty pocházející z městského a zemského prostředí stojí pod vlivem učených práv, římskému testamentu se nerovnají. Až do konce středověku totiž zůstávají stále testamenty odkazovými založenými na sukcesi singulární, které neznají ustanovení dědice („*heredis institutio*“).

Mimo právněhistorický diskurz se rovněž mezi historiky problematika posledních pořízení dostává do centra pozornosti. Dobrým svědectvím je sborník nazvaný *Pozdně středověké testamenty v českých zemích* z roku 2006.¹⁵ Význam primárně historického pohledu spočívá zejména ve větším důrazu položeném na citlivější posouzení pramenovědných aspektů a kontextuálních otázek s testamentární praxí souvisejících (dějiny mentalit, prosopografie, rozšíření prameně základny o inventáře pozůstalostí apod.). V neposlední řadě mají mimořádný význam syntetizující pokusy směřující ke shromáždění veškerých relevantních pramenů, čímž by měly být vytvořeny materiálové předpoklady ke komplexnímu řešení častěji nastolovaných otázek.¹⁶

Analýza dokladů do roku 1306

Pro rozbor veškerých diplomatických pramenů, jejichž meritorní podstatou je testamentární praxe, vycházíme z dokladů zasahující samotné počátky existence diplomatického materiálu v českých zemích až do vymření přemyslovské dynastie roku 1306. Pro zvolené časové období lze vycházet jednak ze šesti svazků Českého diplomatáře,¹⁷ jednak z Emlerových Regest,¹⁸

¹⁵ Plná citace v pozn. 1.

¹⁶ V tomto smyslu by mohl výzkumný záměr avizovaný Robertem ŠIMŮNKEM usnadnit zpřístupnění rozříštěného materiálu, jehož realizaci lze jen podpořit.

¹⁷ FRIEDRICH, G. (ed.): *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae I-III/1*. Pragae: sumpt. Comitiorum regni Bohemiae, 1904-1942; FRIEDRICH, G. – KRISTEN, Z. (ed.): *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae III/2*. Pragae: sumpt. Acad. scient. Bohemo-Slovenicae, 1942; FRIEDRICH, G. – KRISTEN, Z. – BISTRICKÝ, J. (ed.): *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae III/3-III/4*. Olomucii: Universitas Palackiana Olom., 2000–2002; ŠEBÁNEK, J. – DUŠKOVÁ, S. (ed.): *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae IV/1-V/3*. Pragae: sumpt. Acad. scient. Bohemo-Slovenicae, 1962–1982; DUŠKOVÁ, S. – VAŠKŮ, V. (ed.): *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae V/4*. Pragae: sumpt. Acad. scient. Rei publ. Bohemicae 1993; SVITÁK, Z. – KRMÍČKOVÁ, H. – KREJČÍKOVÁ, J. (ed.): *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae VI/1*. Pragae: sumpt. Acad. scient. Rei publ. Bohemicae, 2006 (dále jen CDB).

případně Bočkova Moravského diplomatáře.¹⁹ Pro období let 1283–1297 přináší nejnovější informace ve formě stručných registů s odkazy na příslušné edice Dalibor Havel.²⁰ Tam, kde to bylo potřeba, jsme nahlédli do originálu.

V nejobecnější rovině lze konstatovat, že v domácí praxi se v uvedeném období vyskytují poslední pořízení jednotlivých představitelů šlechtické obce učiněná ve prospěch duchovních institucí, která jednoznačně dominují. Vedle nich se vzácněji setkáváme s majetkovými dispozicemi *mortis causa* prováděnými mezi jednotlivými představiteli šlechtického stavu navzájem. Podíváme-li se na počátky testamentární praxe v českých zemích, které jsou doloženy v listinném materiálu raného 12. století, tyto lze jednoznačně vztáhnout k nobilitě. Chronologicky první náznak se objevuje u Eufemie, manželky knížete Oty I. Olomouckého. V rámci fundačního privilegia pro Klášterní Hradisko u Olomouce je mj. zmíněna otázka rozdělení věna Eufemie, které mělo po její smrti připadnout zčásti nově založenému klášteru a zčásti její dceři (případně synovi, pokud by se narodil).²¹ O povaze tohoto právního jednání lze spíše uvažovat v dimenzích donace na případ smrti nežli testamentu. V dalším výkladu se budeme snažit oddělit tyto různé formy donací od testamentů a naopak objasnit, zda se šlechtické testamenty svou právní povahou rovnaly římskoprávnímu testamentu, vnímanému jakožto jednostranný právní úkon volně odvolatelný, založený na dědické instituci (ustanovení dědice).

Doklady z prostředí šlechtického – testamenty

Prvním testamentem vydaným představitelům české šlechtické obce tak, jak jej budeme dále charakterizovat, je listina znějící na jméno jistého Nemoje, který byl příslušníkem tehdy mocného rodu Vršovců.²² O něm víme, že zemřel roku 1108, avšak ještě před svou smrtí – dle domněnky editora Gustava Friedricha někdy mezi léty 1100 až květnem 1107 – vydal za přítomnosti pražského biskupa Heřmana a českého knížete Bořivoje II. svou závěť, v níž odkázal všechny své statky manželce, ale pouze pod podmínkou, že zůstane i nadále vdovou. Pokud by se vdala, měly odkázané vesnice připadnout

kapitule sv. Petra a Pavla na Vyšehradě. Nemojovu poslední vůli doprovází dvě „šťastné“ okolnosti, kterým nejspíše vděčíme za to, že se povědomí o Nemojově posledním pořízení dochovalo až do dnešních dní, tedy že dostalo písemnou formu. Nemojův testament někdy mezi lety 1174–1178 pod svou přitištěnou pečeti potvrdil český kníže Soběslav II., v jehož konfirmační listině je Nemojův odkaz dochován v insertu.²³ Nemalou roli zde hrál fakt, že konečným nabyvatelem veškerého Nemojova jmění byla duchovní instituce (vyšehradská kapitula), která nepochybně stála za vyhotovením Soběslavova potvrzení. V okamžiku vydání dokumentu Nemoj disponoval celým svým majetkem, nejedná se tedy v žádném případě o partikulární odkaz učiněný za života: „*ego Nemoj sanus corpore ... omnem substantiam meam post mortem meam ... dimitto uxori mee*“. Obrat „*sanus corpore*“ pronikající sem z římského práva zřejmě neměl jen upozornit na fyzické zdraví, ale obecně na to, že Nemoj byl způsobilý testament pořídit.

Složitou cestu vzniku dalšího testamentu dokumentuje případ Oldřicha, syna Držislavova. Ten před odchodem „*trans mare*“, tj. do Svaté země v roce 1192 ústně prohlásil svou poslední vůli před jistým Markvardem, kterého Oldřich ustanovil za vykonavatele své závěti. Markvard, nejspíš z Oldřichova pověření, seznámil příbuzné se zněním Oldřichova posledního pořízení, kteří si jej vyslechli a společně s dalšími svědky dosvědčili před českým knížetem Přemyslem Otakarem I. a pražským biskupem Jindřichem Břetislavem. Přemysl následně, zcela evidentně na přání plaského kláštera, nechal pod svou pečeti vyhotovit listinu.²⁴ Skutečnost, že dotyčná písemnost byla vydána ve prospěch plaských cisterciáků, zásadně ovlivnila jeho podobu. O obsahu Oldřichovy poslední vůle se nedozvídáme (kromě zajímavých okolností vzniku testamentu) nic konkrétního, explicitně je uveden jen statek ve vsi Lomany, který měl připadnout výše zmiňované duchovní instituci. Ostatní statky, s nimiž Oldřich ve svém testamentu disponoval ve prospěch jiných nabyvatelů, jsou zmíněny jen obecnou narážkou („*cetera negocia mea*“). Složitá geneze vzniku Přemyslovy písemnosti měla pravděpodobně dopad na budoucí osud Oldřichovy závěti. Krátce poté, roku 1193, totiž Oldřichovi synové, Držislav a Rus, napadli věrohodnost svědků otcova právního počínu („*veridicis relatoribus quasi credere nolentibus*“). Spor byl otevřen na kolokviu před českým knížetem a pražským biskupem a na tomto fóru došlo k dohodě svářících se stran („*quasi concambium fecimus*“). Plasy Oldřichovým dědicům vyplatily částku 22 hřiven stříbra a navíc přidaly vesnici Čížkov, načež se zůstavi-

¹⁸ EMLER, J. (ed.): *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae* II (1253–1310). Praeae: typ. Gregerianis, 1882 (dále jen RBM).

¹⁹ BOČEK, A. (ed.): *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae* V. Brunae: ex typ. Caroli Winikerii, 1850 (dále jen CDM).

²⁰ HAVEL, D.: *Katalog listin a listů k VII. dílu Českého diplomatáře I.* (Zpracování diplomatického materiálu pro období květen 1283 – květen 1297). Brno: Výzkumné středisko pro dějiny st. Evropy, 2011 (dále jen Katalog).

²¹ CDB I, č. 79, s. 82–85. Mezi nejstarší doklady posledního pořízení tuto listinu řadí BOHÁČEK, M.: *Římské právo*, s. 480, pozn. 103.

²² CDB I, č. 100, s. 105–106.

²³ Originál Soběslavovy konfirmační listiny je dnes uložen v Národním archivu Praha (NA), Archiv vyšehradské kapituly, inv. č. 7; její text v CDB I, č. 288, s. 253–254.

²⁴ Její originál uložen v NA Praha, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II. (AZK), inv. č. 583, sig. RC Plasy 8; vydáno v CDB I, č. 336, s. 306–307.

telovi synové vzdali jakéhokoliv zpochybnování plaské držby Loman.²⁵

Zřejmě nejznámějším šlechtickým testamentem 12. století je listina vydaná českým velmožem Hroznatou v roce 1197.²⁶ Jedná se současně o nejstarší šlechtickou listinu vůbec, k níž Hroznata připojil vlastní pečeť. Tato zakládací listina tepelského kláštera je doprovázena konfirmační listinou českého knížete Jindřicha Břetislava.²⁷ Oba dokumenty úzce souvisí s odhodláním Hroznaty (obdobně jako u Oldřicha výše) účastnit se chystané křížové výpravy vedené císařem Jindřichem VI. do Svaté země. Jeho rozhodnutí k přijetí kříže ovlivnila asi nejvíce skutečnost, že Hroznata zůstal po náhlé ztrátě dítěte i jeho matky sám. Účast na kruciátě, která sama o sobě znamenala riskantní podnik, nutila Hroznatu zaopatřit své světské statky pro případ, že by se z cesty nevrátil.²⁸

Hroznata touto listinou obdaroval celou řadou nemovitých i movitých majetků nedávno založenou premonstrátskou kanonií v Teplé, dále své služebníky a příbuzné, a současně potvrdil donace učiněné ve prospěch tepelského kláštera. K donaci připojil podmínku, podle níž v případě svého návratu požadoval navrácení jmenovaných statků (kromě uvedených výjimek, které měl klášter vlastnit natrvalo) a výslovně uvedl, které majetky jsou vázány na suspenzivní podmínku jeho případné smrti. Poněkud odlišný charakter, co se týče použité terminologie, má druhá zmiňovaná listina, totiž konfirmace Hroznatova posledního pořízení českým knížetem a biskupem Jindřichem Břetislavem.²⁹ Pomiňme detaily, kterými se listiny navzájem liší v šíři darovaných statků, podstatným rozdílem je zmínka o ustanovení potenciálního potomka mužského rodu za Hroznatova dědice: „*Quodsi filium habuerit, omnium bonorum suorum eum heredem constituit preter Tepla et ea, que ibidem appendicia esse prediximus ...*“ Tedy v případě, že by měl Hroznata syna, ustanovuje jej za svého dědice na všech majetcích s výjimkou Teplé a dalších příslušenství. Povahu testamentu umocňuje sám výskyt substantiva „*testamentum*“, který se zde nachází v českém diplomatickém materiálu vlastně vůbec poprvé.³⁰ Také formule o ustavení dědice („*heredis institutio*“) je unikátní nejen ve 12. století, ale příliš často se nevyskytuje ani v mladším materiálu vzniklém na zemskopráv-

ním fóru.³¹ Pokud se v konfirmaci Jindřicha Břetislava s obratem, který připomíná dědickou instituci setkáme, je nutné zdůraznit, že jde o formální záležitost, o užití formule, která sem pronikla prostřednictvím plaského notáře Rapoty, který listinu stylizoval.³²

V obdobné situaci jako Hroznata se koncem 20. let 13. století ocitnul i jiný český velmož, čelný představitel severočeských Hrabšiců, poslední člen mostecké větve, Kojata.³³ V dochovaných pramenech s jeho jménem souvisí dvě listiny obsahově velmi podobné zakládací listině tepelského kláštera.³⁴ S Hroznatovým případem je spojuje skutečnost, že byl Kojata bezdětný³⁵ a v této mezní situaci se odhodlal uspořádat své majetkové záležitosti. Nabyvatelem odkazu byli předně strážci Božského hrobu v Praze na Zderazi, ve druhé listině navíc další duchovní instituce: pražský kostel, benediktini v Opatovicích nad Labem, kanonie premonstrátů v Praze na Strahově a cisterciáci v Sedlci.³⁶ V obou případech Kojata pamatoval na svou manželku, které vyhradil doživotní užívací právo k jmenovaným statkům, které měly po její smrti připadnout zderazskému klášteru. Shodou okolností se z mladších pramenů dozvídáme, že část nemovitostí, které se však v Kojatově závěti nevyskytují, přešla právem odúmrtí na českého krále.³⁷ Stylizátor Kojatovy závěti použil v širší variantě stále ještě zřídka označení pro poslední pořízení „*ultima voluntas*“ a „*testamentum*“. Vyskytuje se zde rovněž, byť v rovině symbolické, ustanovení dědice, připomínající praxi římských testamentů.

³¹ Zmínku o ustanovení dědice přináší listina CDB II, č. 302, s. 300 z roku 1227, kde se vyskytuje obrat: „... *volensque Christum heredem habere et in bonis meis successorem ...*“, kterým si šlechtic Kojata přeje, aby jeho dědicem a nástupcem byl Ježíš Kristus.

³² Stejného mínění je BOHÁČEK, M.: Římské právo, s. 483 i KINCL, J.: Dva testamenty, s. 310, který své tvrzení ovšem dokládá na odlišném materiálu.

³³ Nejnověji k dějinám rodu VELÍMSKÝ, T.: *Hrabšici páni z Rýzmburka*. Praha: Lidové noviny, 2002, ke Kojatovi srv. s. 37nn. a TÝŽ: Hrabšici Všebor a Kojata a počátky vrcholně středověkého Mostu, *Český časopis historický* 90, 1992, s. 321–334.

³⁴ CDB II, č. 302, s. 300 a č. 303, s. 301–302.

³⁵ CDB II, č. 302, s. 300: „*ego Coiata ..., considerans carnalem mihi prolem divinitus esse negatam, que mihi in meis bonis succedere posset, volensque Christum heredem habere et in bonis meis successorem...*“; CDB II, č. 303, s. 301: „*ego Coiata, ... cum filios non habeam, Christum heredem faciens...*“

³⁶ Podrobně obě listiny rozebral po stránce diplomatické i právně-historické KINCL, J.: Dva testamenty, s. 301–319.

³⁷ CDB IV/1, č. 266, s. 452–458 z roku 1253: „... *que nobis (i.e. Venceslao I) moriente Choiata sine prole obveniant.*“ – srv. též VELÍMSKÝ, T.: *Hrabšici*, s. 42–43. Jak správně poukázal KINCL, J.: Dva testamenty, s. 314–315, Kojatův testament nezahrnoval všechny majetek testátora. Statky na Žatecku přešly na krále z jiného titulu než prostřednictvím odkazu, již zmíněnou odúmrtí.

²⁵ Originál uložen v NA Praha, AZK, inv. č. 585, sig. ŘC Plasy 10; vydáno v CDB I, č. 343, s. 309–310.

²⁶ CDB I, č. 357, s. 323–325. K diplomatickému zhodnocení této listiny srv. KUBÍN, P.: *Blahoslavený Hroznata*. Kritický životopis. Praha: Vyšehrad, 2000, s. 13nn.

²⁷ CDB I, č. 358, s. 325–327.

²⁸ O účasti Hroznaty na kruciátě srv. KUBÍN, P.: *Blahoslavený Hroznata*, s. 104nn.

²⁹ Její diplomatický rozbor tamtéž, s. 20–23.

³⁰ Termín „*testamentum*“ zde již znamená závěť, poslední pořízení, nikoliv listinu vůbec, jak je tomu v listinách z předchozího období – RAUSCHER, R.: *Dědické právo*, s. 61.

Ústní testament pořídil před svědky také Roman z Týnce v říjnu roku 1230.³⁸ Jak se uvádí v arenze, z prostého důvodu - Roman byl nemocný, neměl žádné potomky a obával se, aby mezi ostatními příbuznými nevznikly o jeho majetek spory („*Romanus de Teintz iam per egritudinis molestiam vicinam esse mortem cerneret, metuens, ne vel uxor seu propinqui, cum liberos non habebat, pro iustis hereditatibus suis post eius obitum iniuste contenderent*“). O měsíc později předstoupil před Přemysla Otakara I., kleriky a barony shromážděné na kolokviu jistý Přibyslav, jenž byl svědkem a nejspíš i vykonavatelem Romanovy závěti. Ten přítomné seznámil s poslední vůlí a žádal o její stvrzení a zlistinění („*ore facundissimo peroravit, devote supplicans, ut testamentum, ... nostro et baronum nostrorum iudicio complaceret*“). Jeho žádosti bylo vyhověno, o čemž svědčí dochovaná confirmace, na jejímž vydání měl nepochybně podíl plaský klášter jakožto jeden z obdarovaných. Plasům měly totiž po smrti Romanovy manželky připadnout statky jmenované v závěti, resp. v momentě, kdy by se znovu vdala.

Ani v následujícím případě se nedozvídáme nic o celkovém rozsahu odkazovaného majetku. Máme zde na mysli poslední vůli zemského velmože Ratmíra.³⁹ Svůj testament učinil ústně v situaci, kdy byl těžce nemocný a nebyla naděje, že by se mohl uzdravit. Testament Ratmír prohlásil („*alia, que ratio poscebat, breviter perorasset*“) za přítomnosti krále Václava I., jehož si vyžádal ze dvou důvodů: jednak aby klášter, jemuž odkázal své statky, ochraňoval, jednak aby testament potvrdil. Příjemcem dvou vesnic se stali opět cisterciáci v Plasích. Lze mít oprávněně za to, že ke zlistinění došlo díky jejich iniciativě.

Boček z Perneggu pamatoval na spásu své duše jistě předtím než pořídil svůj testament. Svědčí o tom fundace žďárského kláštera, kterou v intencích Přibyslava z Křižanova realizoval jako jeho zeť počátkem 50. let 13. století. Ani na smrtelné posteli, když byl Boček těžce nemocný, ho však myšlenka na své zakladatelské dílo neopustila. Ve své poslední vůli z konce roku 1255 vyňal některé ze svých statků („*de libera hereditate mea*“) a se souhlasem své manželky a dětí obdaroval klášter několika nemovitými statky na Opavsku a jižní Moravě s jistými platy a příslušenstvím.⁴⁰ Prospěch a další rozkvět kláštera tak měl Boček až do poslední chvíle na zřeteli. K listině potom nechal přivěsit pečeti svých dvou bratří Smila a Kunona, které současně ustanovil ochránci kláštera a pravděpodobně i vykonavateli své závěti („*constituens eosdem fratres meos loco mei prefate fundationis promotores*“). 1. ledna 1256 Pře-

mysl Otakar II. ve své confirmaci, kam byl inserován Bočkův testament, vyzdvihl památku žďárského fundátora a jeho bohuľibou činnost a jeho fundaci vzal pod svou zvláštní ochranu.⁴¹

Šlechtický testament nebyl přirozeně omezen jen na mužské příslušníky. Se svými dědičnými nebo věnnými statky disponovaly začasť také ženy, jako tomu bylo v případě Adléty, manželky Markvarda Dlouhého (Longina). Její poslední pořizování dochované v originále sepsal snad Adlétin zpovědník a je datováno na Tři krále roku 1257.⁴² Adléta zde na konci života pořídila závěť, aby předešla budoucím sporům a pro větší jistotu svých nejbližších („*ad litem precidendam ac cautelam habundantem*“). Mezi jmenovitě uvedenými movitými i nemovitými statky („*tam de hereditatibus meis, quam rebus mobilibus et immobilibus*“) byla zahrnuta i vesnice Konice u Znojma.⁴³ Ta měla připadnout dle přání Adléty jejímu manželovi, po jeho smrti ji měli doživotně užívat s největší pravděpodobností Adlétini příbuzní, sourozenci Děťřich, Ruchman a Anežka. Teprve jejich odchodem se statků mohl ujmout klášter („*claustrum*“) v Kněžici.⁴⁴ Jak se zdá z listiny vydané v roce 1278,⁴⁵ kněžický klášter na smrt všech Adlétiných příbuzných nečekal. Minimálně v případě Anežky, která citovanou listinou svolila společně se svým manželem Markvardem ze Staré Říše k prodeji třetiny vesnice Konice, kterou mohla podle Adlétiny vůle doživotně užívat. Prodej se uskutečnil na znojenské cůdě za 10 hřiven stříbra, přičemž diktátor výslovně zdůraznil, že se tak stalo dobrovolně a bez nátlaku z vůle Anežky a jejího manžela Markvarda („*nulla nos [i.e. Marquardum] necessitate cogente, sed de propria bona voluntate nostra et supramemorate domine uxoris nostre*“). Adlétina závěť se v dochovaném listinném materiálu objevuje ještě jednou, tentokrát v souvislosti s rozepří, kterou v roce 1279 urovnávali z příkazu Rudolfa I. znojemský purkrabí Bertold z Hardeggu a bitovský komorník Štěpán z Maissau.⁴⁶ Na generálním kolokviu ve Znojmě předstoupili před zemské předáky kněžický probošt Vojslav a Zdislava, druhá manželka Markvarda Dlouhého ve věci sporných vesnic Konice, Božice a majetku v Řeznovicích a v dolnorakouském Dürenbachu, s nimiž na případ smrti disponovala Adléta, první manželka Markvarda Dlouhého. Zúčastněné strany se nakonec rozhodly ustoupit od soudní cesty a dohodly se mezi sebou na smírném řešení („*Sed partes ab omni iu-*

⁴¹ CDB V/1, č. 67, s. 128–129.

⁴² CDB V/1, č. 108, s. 182–184.

⁴³ Editoři pátého svazku CDB uvádí, že se jednalo o Dolní Kounice. Vesnici s Konicemi u Znojma ztotožnil FOLTÝN, D. et al.: *Encyklopedie*, s. 363 (heslo Kněžice zpracoval Dušan FOLTÝN).

⁴⁴ Tamtéž, s. 363 autor uvádí, že žádný řeholní dům v Kněžicích neexistoval, pouze proboštví želivských premonstrátů.

⁴⁵ CDB V/2, č. 872, s. 595.

⁴⁶ CDB VI/1, č. 51, s. 95–97.

³⁸ CDB II, č. 342, s. 350–353.

³⁹ CDB III/1, č. 22, s. 20–21.

⁴⁰ CDB V/1, č. 60, s. 120–122. FOLTÝN, D. et al.: *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. Praha: Libri, 2005, s. 805. (heslo Žďár nad Sázavou zpracovali Tomáš BOROVSÝ a Zdeněk CHUDÁREK).

ris seu consuetudinis strepitu recedentes inter se super annotata questione compositionem amicabilem inierunt“). Zdislava se svými syny se vzdala všech práv, která si nárokovala a ustoupila pod tíhou argumentů opřených o Adlétin testament kněžického proboštví. Nadto „*in publico colloquio*“ slíbila, že pokud by někdo z jejích nástupců porušil uzavřený smír, musel by z titulu poškození klášterních zájmů zaplatit pokutu ve výši 200 hřiven stříbra. Jakékoliv námitky ze strany takovýchto rušitelů měly být vázány na její zaplacení, v opačném případě byly irelevantní („*quibus marcis antea non solutis conquerenti via nulla pateat questionis*“).

Mezi jedny z nejrozsáhlejších závětí lze nepochybně zařadit testament, jenž je spojen s osobou nejvyššího maršálka českého království – Voka z Rožmberka.⁴⁷ Jedná se o dokument, který byl vyhotoven notářem Rudigerem v rožmberské kanceláři den po jeho smrti 4. června 1262.⁴⁸ Protože vyšebrodští cisterciáci byli v testamentu zahrnuti mezi obdarované, exemplář Vokova posledního pořízení uchovávali ve svém archivu. Kromě statků Plav na Českobudějovicku a dosud neložovaného „*Novum Forum*“ darovaných klášteru Vokem „*pro anime mee remedio et successorum meorum salute et remedio animarum*“ měli mniši z pozůstalosti získat také stříbrnou vázu a ozbrojeného koně. Vokovu závěť však můžeme na rozdíl od několika předchozích testamentů označit za kompletní v tom smyslu, že Vok disponoval celým svým majetkem, který je rozdělen ve prospěch řady nabyvatelů, přičemž k samotnému zlistinění testátorovy vůle nedošlo z popudu duchovní instituce, ale dokument byl vyhotoven na přání zůstavitele. Odráží tak majetkovou základnu, se kterou Vok volně nakládal ve chvíli, kdy cítil, že se blíží jeho poslední hodina. Vok, vědom si nevyhnutelnosti smrti a na konci života, přitom zdravé mysli („*Ego Wocho ..., sciens inevitabile omnibus esse mori, dum essem in extremis diebus vite mee, compos tamen adhuc mentis mee*“), odkázal všechny své statky – movité i nemovité a příjmy z nich plynoucí („*disposui et plane dedi universa bona mea*“) své manželce, aby je užívala společně s jejich dětmi, a to do té doby, dokud nezmění vdovský stav. Pokud by měla v úmyslu se od dětí oddělit a žít nadále bez manžela jako vdova, měla si ponechat tři jmenované vesnice (Poděhusy, Veselí nad Lužnicí a Horní Stropnici), příjmy z Gmündu a věno, které jí Vok připsal ve smlouvě („*ei in pri-*

mo contractu sponsalium a me fuerat assignata“). Pokud by se chtěla znovu vdát, měly jí zůstat všechny uvedené statky s výjimkou Poděhus. Obdobně jako řada jiných posledních pořízení obsahuje úvodní pasáž Vokova testamentu obraty, které se staly pravidelnou součástí klauzulí ovlivněných římskoprávní terminologií, nyní zhusta přejímaných do zlistiněných právních jednání probíhajících na zemském právu. Kromě hmotného zabezpečení své rodiny se snažil Vok uspořádat další majetkové záležitosti, jejichž realizaci chtěl zajistit řádné vyrovnání svých dluhů. Ve své poslední vůli pamautoval jistým finančním obnosem také na nezaopatřené sirotky na svém panství.

Vokova závěť má z právního hlediska ještě jeden význam. Lze ji považovat za doklad možných korekcí testamentárních odkazů, k nimž došlo v důsledku zásahu zůstavitelových dědiců na úkor obdarované duchovní instituce. K roku 1281 se dozvídáme, že Jindřich z Rožmberka se souhlasem své ženy náhradou za závěť, kterou vydal jeho otec Vok z Rožmberka a kterou později obnovil jeho bratr Vítek („*pater meus in decessu suo pro sue suorumque parentum salute animarum ... ordinavit fraterque meus W. in sua morte confirmando renovavit*“), udělil vyšebrodskému klášteru jmenované statky jako odškodnění („*remedium*“).⁴⁹ Opat a konvent se za to s Jindřichem smířili. Je tedy evidentní, že testament Voka nebyl dodržován. Tím, že Jindřich nahradil klášteru statky, které mu odňal, vyšebrodský opat jej za to vyvázal z povinností vyplývajících z Vokovy závěti („*Quare ... abbas ... pro remedio supradicto omnibusque dampnis ex ipsius subtractione remedii eidem ecclesie illatis patrem et fratrem meum pie memorie, me et meos heredes per presentes litteras nunc et in posterum sub gratia mee conscientie liberos confirmant et solutos*“).

Za hranice země hodlal v roce 1271 vyrazit (stejně jako Oldřich či Hroznata) Hartleb z Myslibořic. Výprava do Uher jako podnik s nejistými vyhlídkami dala podnět k sepsání testamentu, který Hartleb pořídil, aby se v budoucnu vyhnul možným pochybením a pro spásu duše své, před svou manželkou, jejíž majetkové poměry jsou v závěti upraveny („*ego ... Hartliebus ... volens errorem futurum devitare, notum facio ... testamentum ob salutem anime mee, cum in Vngariam ad expeditionem procederem, coram uxore mea in hunc modum me ordinasse*“).⁵⁰ Pokud by se Hartlebova manželka znovu vdala, měla jí náležet částka ve výši 40 hřiven stříbra. Tyto peníze jí měly plynout z vesnice Miroslav, s níž, pokud chtěli, mohli disponovat Hartlebovi synové. V tom případě však měli Hartlebovu manželku vyplatit. Varianta, kdy by manželka zůstala vdovou, jí měla zajistit držení všech Hartlebových statků s tou podmínkou, že se měla postarat o všechny syny („*quamdiu vero alium virum non duxerint, omnes hereditates mee*

⁴⁷ CDB V/1, č. 335, s. 496-501; nejnověji k Vokově závěti (včetně reprodukce originálu) VANÍČEK, V.: Vok I. z Rožmberka († 1262). In BALOG, P.: *Rožmberkové. Rod českých velmožů a jejich cesta dějinami. České Budějovice: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích, 2011, nestr.*

⁴⁸ Na problém s datací Vokova testamentu upozorňuje DUŠKOVÁ, S.: Rudigerus notarius. (Ein Versuch um die diplomatische Erfassung einer Urkundengruppe), *Folia diplomatica* 1, 1971, s. 63-74.

⁴⁹ CDB VI/1, č. 181, s. 234-236.

⁵⁰ CDB V/2, č. 632, s. 241-242.

eius obediunt voluntati et ipsa pueris meis et suis provideat, ut fides maternalis eam compellit). Na prvním místě ve své poslední vůli Hartleb obdaroval oslavanský klášter, v jehož prospěch odkázal čtyři lány v Troskotovicích na Znojemsku a po smrti své sestry ještě další dva lány. Mimoto Hartleb oznámil, že jeho bratr Ekhart, dokud žil, ústně a svobodně udělil patronátní právo kostela v Troskotovicích oslavanskému klášteru („*Item notum facio universis, quod frater meus Ecchardus, dum sanus esset, viva et libera voce ecclesiam Drozkewiz cenobio in Hosla post mortem sacerdotis presentis ordinavit et contuli libere et quiete*“). Na závěr si Hartleb vzpomněl také na své služebníky a scholára, kteří měli možnost volně odejít, pokud nechtěli dál sloužit jeho manželce. Součástí testamentu bylo také shrnutí dluhů, ke kterým se Hartleb přihlásil.

Diplomatický materiál pokročilého 13. století přináší dva velmi zajímavé případy, v nichž je o testamentu zmínka. V prvé řadě jde o testament Časty z Křelova, s jehož zněním jsme obeznámeni prostřednictvím listiny, kterou Albert ze Šternberka, olomoucký purkrabí, Předbora z Boleluce, sudí, a Vojslav z Ludslavic, královský vilik, dosvědčují na zasedání olomoucké cúdy, že rozhodli spor mezi hradiským opatem Budišem a Juditou (zastupovanou svým manželem Boleslavem) a Bolkou (zastupovanou svým manželem Matoušem) – dcerami Časty z Křelova, o polovinu vesnice Těšetice, kterou hradiskému klášteru odkázal Časta ve své poslední vůli.⁵¹ Tuto polovinu si opat nárokoval s odkazem na předloženou závěť a výpověď tří hodnověrných svědků, kteří se dostavili k prvnímu stání na olomouckou cúdu. Svědkové, aniž by jakkoliv zaváhali, vyznali, že mají jasnou povědomost o tom, že když byl Časta na smrtelné posteli („*quando d. Scasta in sue esset decumbens lecto egritudinis*“), odkázal („*Condonaverit*“) pro spásu své duše („*pro remedio anime sue*“) polovinu vesnice Těšetice s výjimkou tří lánů klášteru. A protože svědci to, co řekli, podle zemského práva odpřísáhli na kříži, Boleslav a Matouš ústy svého advokáta Kojaty ustoupili od žaloby a zřekli se svých práv i poloviny zmíněné vesnice. Na dalším jednání olomoucké cúdy za přítomnosti komorníka Oneše z Čistého Slemene odsouhlasily manželky prostřednictvím svého advokáta – tentokrát Parduse z Horky, závěry předchozího zasedání. Opat potom jako výraz své dobré vůle vyhradil oběma ženám před očima soudní autority doživotní užívání předmětné vesnice.

Zmínkový charakter má i listina Hartleba a Vítky, synů Hartleba z Dubna, vydaná v roce 1294, o jehož testamentu se nám zachovalo svědectví pouze zprostředkovaně.⁵² Z uvedené listiny vyplývá, že otec obou vydavatelů odkázal („*ultime voluntatis legitimum condidit testamentum*“) cisterciáckému klášteru na Velehradě („*libere contulit possidendam*“) celou řadu ne-

movitostí. Svou poslední vůli ovšem Hartleb vydal v situaci, kdy měl prokazatelně žijící potomky, na jejichž souhlas se ve svém testamentu odvolával.⁵³ Po Hartlebově smrti oba synové otcovu závěť nejspíše napadli a zmiňovanou listinou z roku 1294 fakticky uznali svou porážku ve sporu s cisterciáckým opatem z Velehradu, kterému se podařilo prokázat, že Hartlebův odkaz byl uskutečněn zcela v souladu s platnými obyčejí („*iuxta morem terre*“). Díky preciznosti stylizátora se dozvídáme, jak přesně realizace Hartlebova testamentu proběhla. Na prvním místě je uveden zdravotní stav zůstavitele, který navzdory své fyzické nemoci, byl zdravý myslí, svéprávný a plně způsobilý pořídit poslední vůli („*sane tamen mentis sui que iuris et rerum suarum liberam habens administracionem*“). Tuto závěť učinil před svědky v náležitém počtu a za splnění všech podmínek stanovených zákonem („*sub presenciam et qualitate testium et numero a lege diffinitorum sub universis etiam condicionibus et circumstanciis ad testandum pertinentibus*“).⁵⁴ Kromě toho byl nabyvatel (tj. velehradský klášter) uveden do majetkové držby, a to na přerovské provinciální cúdě před místními úředníky, tj. celé jednání o testamentu probíhalo veřejně. Ve své držbě potom pokojně setrval klášter několik let až do vypuknutí sporu. Není pochyb o tom, že součástí převodu nemovitosti byla reálná tradice postupovaných objektů (ochoz), jež v této době měla již konstitutivní charakter.⁵⁵ Z uvedeného vyplývá, že i testament Hartleba z Dubna byl proveden v souladu se zemským právem a původně bez námitek ze strany přímých zůstavitelových dědiců. To ostatně výše citovanou listinou uznali i Hartlebovi synové a dokonce se zavázali k defensi otcova odkazu ve prospěch velehradských bratří.

Třetí listinou, o níž se chceme zmínit, je soudobý testament českého šlechtice Oldřicha z Jindřichova

⁵³ Pokud se dispozice týkala nemovitostí, byl k platnosti dispozice nutný souhlas příbuzných – RAUSCHER, R.: *Dědické právo*, s. 59nn. s doklady. Jak ukázal KINCL, J.: Dva testamenty, s. 306–307, zůstavitel ještě v době Kojatově testují svobodně a nepotřebují souhlas příbuzných ani předběžný souhlas panovníka, který jediný (na rozdíl od dodatečného potvrzení) mohl mít vliv na platnost testamentu. Pokud nejstarší testamenty mají královské potvrzení, není to ještě důkazem pro nutný souhlas panovníka s nimi, spíše jde o důsledek skutečnosti, že realizace testamentu nebyla vůbec snadná a mohla ji prosadit jedině osoba dostatečně společensky nebo právně mocná.

⁵⁴ Zákonem zde nemůže být míněno nic jiného než předpisy kanonického práva týkající se formy testamentu – viz BOHÁČEK, M.: *Rímské právo*, s. 481.

⁵⁵ Srv. KINCL, J.: Dva testamenty, s. 305, který upozorňuje na to, že u koupí a prodejů byl ochoz pojmovou součástí smlouvy a v tomto duchu předpokládá u donací a odkazů stejná předběžná jednání. To potvrzuje také ŠTACHOVÁ, N.: Ke sporu hradištského opata Budiše s Albertem z Lešan 26. 11. 1279. Úvaha o zemském právu v období tzv. prvního interregna. In KNOLL, V. – KARHANOVÁ, M. (ed.): *Naděje právní vědy*. Býkov 2007. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 178.

⁵¹ Katalog, č. 182, s. 76 a RBM II, č. 1374, s. 592.

⁵² CDM V, č. 19, s. 20–22.

Hradce z roku 1294.⁵⁶ V době pořizování poslední vůle byl sice bezdětný, ale při plné síle. Sám ani nevyklučoval možnost, že by se mu případní potomci (potenciální dědicové) mohli ještě narodit. Jeho závěť má charakter bilance veškerého nemovitého jmění, kterým disponoval. Významný podíl z dědictví měl připadnout českému králi Václavovi II. Dispozici s určitými statky si však Oldřich vyhradil pro sebe s tím, že si o jejich osudu sám v budoucnu rozhodne.⁵⁷ Formálně měl být Oldřichův testament vyhotoven ve dvou exemplářích – jeden za Oldřicha, druhý za Václava. Posledně jmenovaný se však nedochoval a s největší pravděpodobností nebyl ani nikdy vydán.⁵⁸ Václav se v něm měl přihlásit k Oldřichovu dědictví a vzít na sebe i některé závazky z něj plynoucí (např. hmotné zabezpečení Oldřichovy vdovy, provdání dcer, pokud by Oldřich nějaké měl ad.). Za zcela unikátní a do té doby ojedinělou můžeme považovat závěrečnou klausuli vyskytující se v Oldřichově testamentu. Z ní se dozvídáme, že výše popsaný testament je vlastně testamentem v pořadí již druhým, kterému předcházelo jiné pořízení učiněné v přítomnosti krále, ovšem tentokrát ve prospěch Oldřichova příbuzného Jindřicha z Rožmberka. Novým testamentem Oldřich svou poslední vůli zrušil a nahradil ji pořízením znějícím na českého panovníka. Zůstává ovšem otázkou, do jaké míry lze toto opatření vnímat jako zcela výjimečný krok mocného českého magnáta nebo zda-li se jedná o jasný důkaz odvolatelnosti posledního pořízení.⁵⁹

⁵⁶ CDM V, č. 11, s. 9–12.

⁵⁷ RAUSCHER, R.: *O zvolené poslušnosti*, s. 4 tuto zmínku interpretuje tak, že Oldřichovo právní jednání je jen dosvědčením toho, že běžně testátor nemohl poté, co pořídil testament, s majetky disponovat.

⁵⁸ ŠUŠTA, J.: *Dvě knihy českých dějin*. Kus středověké historie našeho kraje. Kniha první. Poslední Přemyslovci a jejich dědictví. 1300–1308. 2. vyd. Praha: nákl. České akademie věd a umění 1926 (reprint Praha: Argo, 2001), s. 233 píše, že Václav II. měl údajně Oldřichovu listinu ratifikovat.

⁵⁹ CDM V, č. 11, s. 12: „*Demum donacionem seu legatum bonorum nostrorum ... , quam feci ... Henrico de Rosemberg, sub condicione tali videlicet, quod, si me sine liberis legitimis mori contingeret, ad eum bona ipsa pertinere deberent, in presencia ... domini ... regis, presentibus revoco et volo, quod ipsa donacio de cetero nullam obtineat firmitatem.*“ K rozporuplné otázce odvolatelnosti testamentu srv. RAUSCHER, R.: *O zvolené poslušnosti*, s. 4 a 6n.; TÝŽ: *Dědické právo*, s. 62n.; BOHÁČEK, M.: *Římské právo*, s. 480–481. Autoři shodně tvrdí, že odvolání možné nebylo s ohledem na dvoustranný charakter těchto dispozic i vzhledem k tomu, že obdarovaný subjektem byla často církevní instituce. KINCL, J.: *Dva testamety*, s. 319, který jednu z Kojatových závětí označil za falzum (CDB II, č. 302), se k otázce odvolatelnosti testamentu přiklonil na stranu staršího bádání – s. 317, pozn. 79. Listina Oldřicha z Jidřichova Hradce tak zůstává jediným dokladem, který by mohl svědčit o odvolatelnosti testamentu – v tomto smyslu ji hodnotí i BOHÁČEK, M.: *Římské právo*, s. 481, který současně upozorňuje na to, že zásada odvolatelnosti poskytnutí na případ smrti se prosazovala povolna i v praxi církevního práva, nejen u laiků.

Závěr

Právo v nejobecnější rovině reguluje vztahy ve společnosti, proto instrumenty, které si pro jejich reglementaci vytváří, jsou bytostně spjaty s existencí člověka zde na zemi. Paradoxně řada z nich se neomezuje pouze na život pozemský, ale svými účinky zasahuje i tam, kde je místo vyhrazeno jen mrtvým. Právo jakožto fenomén vnikající až za hranice poznatelného vždy hledalo způsoby, jak upravit vztahy, jejichž režim se odvíjel od momentu úmrtí osoby, která již do vlastního příběhu fyzicky zasahovat nemohla, přesto si život po své smrti ovlivnit přála. Tak se právo jako v řadě jiných případů stalo prostředkem, který měl a mohl zajistit naplnění poslední vůle toho, kdo se ocitl tvář v tvář smrti.⁶⁰ To, co dnes můžeme poznat stále jen velmi omezeně v souvislosti s prostředím, v němž se pohybovala domácí nobilita, je praxe zemského práva založená na obyčejích, která k nám promlouvá zprostředkovaně skrze texty normativní či nenormativní povahy. Vlastně jen díky nim, konfrontací psaného s nepsaným můžeme odhalit, že svět obyčejů byl řádem ovládaným vlastními pravidly vytvářející systém, který členy středověké společnosti vázal pevnými pouty tradice a starobylosti. Tam, kde se vůle jedince chtěla nebo z určitých důvodů musela odchýlit od nepsaných pravidel, mohlo písemné pořízení, vůle, která se manifestovala „*in concreto*“, prosadit cesty otvírající se novým vlivům – právům učeným. Zemské právo, ačkoliv v míře nesrovnatelně menší než tomu bylo v městském právu, tak pozvolna reagovalo na pronikání římského práva do českých zemí. Míru zastoupení římskoprávních prvků v dochovaném listinném materiálu do konce středověku však nelze interpretovat pouze „jednosměrně“ jako cestu, jíž bylo zemské právo kultivováno právem nepoměrně vyspělejším. Torzovitost, s níž se můžeme mnohdy jen dohadovat, jakými principy bylo domácí právo ovládáno, nás nutí úvahy o tom, že obyčejové právo bylo právem „primitivním“ s odkazem na jeho archaičnost a rigidnost, odmítnout.

Sonda provedená na shora uvedeném korpusu listin v prvé řadě upozornila na mnohoznačnost a nejednotnost terminologie, s níž se setkáváme v jednotlivých případech šlechtických testamentů. To se týká jak samotných dispozitivních sloves, která varíují od výrazů „*do*“, „*dono*“, „*dimitto*“ až po „*relinquo*“, „*lego*“ či „*conferro*“. Nejinak je tomu v případech označení posledních vůlí, pokud listina sama obsažené právní jednání vůbec nějak pojmenovává. Tehdy se lze setkat s výrazy „*donatio*“, „*legatum*“ nebo „*testamentum*“ a „*ultima voluntas*“. Jak je z doložených termínů patrné, stejné označení mohlo být používáno pro popis odlišných

⁶⁰ Právo však nikdy nebylo prostředkem jediným – k tomu srv. esej Milana KUNDERY: *Nechovejte se tu jako doma, příteli*. Praha: Atlantis, 2006, s. 78–79, který zde promyšlí otázku poslušnosti poslední vůli.

právních jednání, věcí, skutečností. Sémantickou vyhraněnost a postupný průnik přesné terminologie lze vnímat jako odraz snah církve postihnout realitu výrazy, které pramenily z jiného než domácího zdroje. Tím se stalo právo kanonické a římské, které zprostředkovaně uplatnilo svůj vliv v českých zemích teprve ve chvíli, kdy ve společnosti převládl názor nakloněný písemnému pořízení. Že se tak dělo postupně a s různou intenzitou u jednotlivých vrstev společnosti, je nasnadě.

Přesnou formu testamentu zemské právo nikde nestanovovalo. Teprve prostřednictvím kanonického práva a působením vzdělaných notářů se ustalují jednotlivé formuláře, které počítají jak s přítomností určitého počtu svědků, tak s plnou způsobilostí zůstavitele. Obraty upozorňující na jeho zdravotní a duševní stav, svobodnou vůli, která byla projevena bez nátlaku a dobrovolně, se stávají na konci 13. století běžnou součástí posledních pořízení i u laiků. Na rozdíl od donací na případ smrti v případě testamentů platí, že testátor, který se na konci života či v jiné mezní životní situaci rozhodl zařadit své pozemské záležitosti tak, aby mohla být co nejlépe zaopatřena jeho duše i tělo, přistupoval k pozůstalosti jako celku – sumarizoval svá aktiva a pasiva, s nimiž měl v úmyslu naložit dle svého uvážení. Ačkoliv se až do konce středověku nikde v pramenech nesetkáváme s ustanovením dědice (ojedinělé výjimky pod pojmem *heres* rozuměly dědice-nástupce ve smyslu domácího rodinného práva), jak jej tradičně chápalo jako pojmový znak testamentu římské právo, přesto doklady šlechtických testamentů svědčí o tom, že zůstavitel jednotlivými odkazy vyčerpával pozůstalost celou (hovoří se proto o testamentu odkazovém).⁶¹ Tato *legata* byla určena primárně ve prospěch duchovních ústavů, zejména v situaci, kdy testátor neměl mužské potomky nebo ztratil naději, že by kdy jaké zplodil. Obdarovávaní bývali movitými a nemovitými věcmi a nejrůznějšími platy blízcí či vzdálení příbuzní pořizovatele, jimž měly být odkázané majetky většinou ponechány k doživotnímu užívání (doživotní renta) a po jejich smrti přenechány klášteru, který získával držbu předmětných nemovitostí. Součástí testamentů býval také soupis dluhů, na něž zůstavitel v poslední chvíli vzpomíná a svěřuje jejich vyrovnání některému z příbuzných nebo vykonavateli testamentu. Tito vykonavatelé nazývaní v pramenech po vzoru kanonického testamentu jako „*executores*“,⁶² bývaly ctihodné osoby, jejichž společenské postavení a vliv měly podpořit váhu testamentu, o jehož uskutečnění usilovali.

Zvláštní agendu spojenou s prosazením testamentu v praxi tvořily ty případy poslední vůle, které byly na-

padeny ze strany potomků zůstavitele. Ti často i přes svůj výslovný souhlas, který k testamentu udělili, převod nemovitostí zablokovali, ať už fyzicky okupací a zabráním nemovitých statků nebo procesní cestou tím, že zpochybnili hodnověrnost svědků. V dochovaném listinném materiálu existuje dostatek příkladů, kdy se na zasedání provinciální cúdy nebo kolokviu řešily spory pramenící z nedodržování poslední vůle testátora. Duchovní instituce, jakožto příjemce většiny posledních pořízení, opíraly svůj nárok u soudu o samotnou listinu-testament jako písemný důkaz⁶³ nebo argumentovaly výpovědi svědků. Je třeba si uvědomit, že chtěl-li někdo pořídit testament, učinil jej nejčastěji ústně před svědky. Jejich přítomnost nebyla náhodná. Stejně jako vykonavatelé závěti měli přispět v budoucnu k naplnění poslední vůle testátora. Strany měly pochopitelně možnost ustoupit od soudního projednání celé záležitosti a ukončit při smírnou cestou uzavřením dohody, která mohla obsahovat sankci ve formě pokuty v případě, kdy by nebyla dodržována.

Cesta vedoucí k naplnění testamentu bývala složitá. Je to zřejmé už z toho důvodu, že soukromý testament, v závěru 13. století snad již odvolatelný, byl vnímán jako abnormalita,⁶⁴ který vybočoval z linie dědické posloupnosti zakotvené v zemském právu. Testament v písemné podobě byl záležitostí výjimečnou. Ke zlistinění poslední vůle docházelo teprve sekundárně, mnohdy po smrti zůstavitele. Příslušnou listinu, která představovala jen „výsek“ toho, s čím pořizovatel na případ smrti disponoval, si většinou nechal vyhotovit příjemce, v jehož prospěch testament vyzníval. Při hodnocení dochovaných testamentů je velká obezřetnost na místě, neboť výpovědi o šlechtických testamentech fixované písemným materiálem jsou značně zkreslující. Nejde jen o vlastní, subjektivně zbarvenou stylizaci, která byla dílem konkrétního notáře, ale i o skutečnost, že majetková základna, o níž se z dochovaných listin dozvídáme, se nerovná celkové výši pozůstalosti, s níž mohl zůstavitel disponovat. Testamenty přinášející informace o majetkových poměrech testátora často zpravují jen o jednotlivinách, které byly duchovním institucím odkazovány. V situaci, kdy měl zůstavitel evidentně žijící potomky, byla potřeba uchýlovat se k testamentu

⁶³ MARKOV, J.: *Kapitoly z dějin českého zemského soudního řízení XII.–XVII. stol.* Praha: Academia, 1967, s. 142nn.

⁶⁴ NODL, M.: Středověký testament jako abnormalita. In JÍŠOVÁ, K. – DOLEŽALOVÁ, E. (ed.): *Pozdně středověké testamenty*, s. 73–85 se velmi případně dotýká celé řady otázek klíčových pro interpretaci testamentů. Ačkoliv se sám zaměřil na testamenty měšťanské, jeho závěry lze do jisté míry vztáhnout i na testamenty šlechtické. Abnormalitu testamentu spatřuje mj. ve skutečnosti, že testament byl za běžné situace pořizován ústně, nikoliv písemně. Ve většině případů nastoupila pravidla dědické posloupnosti zakotvená v domácím právu a k pořízení testamentu vůbec nemuselo dojít. Závěrem autor doporučuje obrátit pozornost od testamentů jako sériových pramenů (a opuštění analogie) k testátorovi a prosopografickému bádání.

⁶¹ BOHÁČEK, M.: Římské právo, s. 483.

⁶² Tamtéž, s. 481; dále o tom s ohledem na úpravu kanonického práva ELBEL, P.: Testamenty olomouckého kapitulního duchovenstva v pozdním středověku (1300–1526). In JÍŠOVÁ, K. – DOLEŽALOVÁ, E. (ed.): *Pozdně středověké testamenty*, s. 157–158.

minimální. Přesto máme doloženu celou řadu písemných testamentů. K jejich zlistinění mohlo dojít z nejrůznějších důvodů.⁶⁵ Určité záležitosti, které hodlal zůstavitel v testamentu upravit, měly např. potenciál vyvolat v budoucnu konflikt mezi příbuznými, jejichž souhlas v případě převodu nemovitostí byl nezbytnou součástí testamentu.⁶⁶ Narážky na tyto spory i na upřímnou snahu testátorů se jim vyhnout, se v arengách obje-

vují mnohokrát. Samostatnou otázkou zůstává, nakolik bylo zlistinění posledních vůlí výrazem důvěry šlechticů v písemné pořízení nebo spíše snahou nabyvatelů z řad církevních institucí o pojištění své držby způsobem, který byl církvi vlastní. Za přispění kanonicko-právních nauk směřoval k prosazení písemnosti pronikající do všech sfér lidské činnosti.⁶⁷

⁶⁵ Odhalení důvodů sepsání testamentu u šlechticů je pro nejstarší období obtížné. Kromě areng listin, z nichž můžeme vyjít, by bylo potřeba zohlednit i další materiál, který však mnohdy úplně schází – k tomu NODL, M.: *Středověký testament*, s. 83n.

⁶⁶ RAUSCHER, R.: *O zvolené poslušnosti*, s. 5.

⁶⁷ Kromě výše citovaných prací Jindřicha ŠEBÁNKA a Sášy DUŠKOVÉ, jejichž metodickým přínosem bylo zejména nastolení otázky funkce listiny ve středověké společnosti, se znovu k otázce písařské kultury v českých zemích vrací Dalibor HAVEL: *Listinné písmo v českých zemích na přelomu 13. a 14. století*. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 15nn. a TÝŽ: *Katalog I*, s. 8nn.

Příloha: Tabulka*

1.	CDB I, č. 100, s. 105-106	[1100- V. 1107]	Nemoj pro vyšehradskou kapitolu.	--- „ego ... dimitto“
2.	CDB I, č. 336, s. 306-307	1192	Oldřich pro Plasy.	„Hanc ... donationem ... commisi“ „ego ... contulerim“
3.	CDB I, č. 357, s. 323-325	1197	Hroznata pro Teplou.	--- „ego ... contradidi ... atque ... deputavi“
4.	CDB I, č. 358, s. 325-327	1197	Jindřich Břetislav potvrzuje Hroznatovu závěť pro Teplou	„Groznata ... testamentum ... commisit privilegio“ „Groznata ... contradidit“
5.	CDB II, č. 302, s. 300	22. VII. 1227	Kojata pro Zderaz.	„Ut ... donacio ... robur obtineat firmitatem“ „ego ... do, dono et relinquo“
6.	CDB II, č. 303, s. 301-302	1227	Kojata pro Zderaz, pražský kostel, Opatovice nad Labem, Strahov a Sedlec.	„ego ... in testamento ... relinquo“ „ut ultime voluntatis mee dispositio perpetuum robur obtineat firmitatis, testamentum meum feci“
7.	CDB II, č. 342, s. 350-353	10. XI. 1230	Přemysl Otakar I. potvrzuje testament Romana z Týnce pro Plasy.	„Romanus ... testamentum condidit et in testamento ... contradidit“
8.	CDB III/1, č. 22, s. 20-21	b.d.	Václav I. potvrzuje Ratmírův testament pro Plasy.	„Ratimirus testamentum condidit et in testamento ... delegavit“
9.	CDB V/1, č. 60, s. 120-122	17. XII. 1255	Boček z Perneggu pro Žďár nad Sázavou.	„ego ... tale constitui testamentum ... legans“
10.	CDB V/1, č. 67, s. 128-129	1. I. 1256	Přemysl Otakar II. potvrzuje testament Bočka z Perneggu pro Žďár nad Sázavou.	---
11.	CDB V/1, č. 108, s. 182-184	6. I. 1257	Adléta, manželka Markvarda Dlouhého pro Kněžice.	„ego ... in articulo testamentum feci ... villam ... dedi“
12.	CDB V/2, č. 872, s. 595	29. IV. 1278	Prodej mezi Markvardem ze Staré Říše a kněžickým proboštvím.	---

13.	CDB VI/1, č. 51, s. 95-97	28. VI. 1279	Rozsouzení sporu o testament Adléty, manželky Markvarda Dlouhého pro Kněžice.	<i>„ratione testamenti in ultima voluntate facti a domina Adleyde“</i> - - -
14.	CDB V/1, č. 335, s. 496-501	4. VI. 1262	Vok z Rožmberka pro Vyšší Brod.	- - - <i>„ego ... disposui et plane dedi“</i>
15.	CDB VI/1, č. 181, s. 234-236	12. XI. 1281	Jindřich z Rožmberka nahrazuje Vyššímu Brodu odňaté statky udělené klášteru ve Vokově testamentu.	- - -
16.	CDB V/2, č. 632, s. 241-242	_ 1271 [ante IV.]	Hartleb z Myslibořic pro Oslavany.	<i>„ego ... testamentum ... me ordinasse“</i> <i>„Item ... delegavi“</i>
17.	Katalog I, č. 182 (RBM II, č. 1374, s. 592)	10. III. 1286	Rozsouzení sporu o testament Časty z Křelova pro Klášterní Hradisko u Olomouce.	<i>„ex testamento ... Czaste constituti in ultima voluntate“</i> <i>„Scasta ... condonaverit“</i>
18.	Katalog I, č. 796 (CDM V, č. 11, s. 9-12)	25. VII. 1294	Oldřich z Jindřichova Hradce pro Václava II. a jeho dědice.	<i>„ego ... dono et confero“</i> <i>„Demum donationem seu legatum ... quam feci“</i>
19.	Katalog I, č. 822 (CDM V, č. 19, s. 20-22)	21. XII. 1294	Synové Hartleba z Dubna ustupují ve sporu s Velehradem o otcův testament.	<i>„Hartlibus ... ultime voluntatis legitimum condidit testamentum“</i>

* Pátý sloupec zachycuje latinské označení právního jednání na případ smrti, vyskytuje-li se v listině, a dále dispozitivní sloveso u těch dokladů, které jsou blíže komentovány v textu. Chronologické řazení je porušeno tam, kde listiny spojuje společná kauza.

Summary

This contribution is based on an analysis of documentary material from the Czech lands in selected cases of the noble testaments. Emphasis is given on character-

istic features of testament that distinguish it from deathbed gifts and on clarification of the extent to which scholar law, i. e. Roman and canon law, influenced the provincial legal culture and the chosen succession.